

ANTROPOLOGIEN OG DE ANDRE ARTER

Introduktion

STINE KRØIJER OG MATTI WEISDORF

Efter dette tror jeg ikke, man mere er i Uvished om, hvad jeg forstaar ved Betegnelsen 'Art', nemlig noget, som vi *skønsmaessigt* har valgt af rent praktiske Grunde som Udtryk for en Gruppe Individier, der paa mange Punkter ligner hverandre. I Realiteten er 'Art' altsaa slet ikke væsensforskellig fra 'Varietet', der af de samme rent praktiske Grunde bruges *skønsmaessigt* om en Gruppe mindre særprægede og mere vekslende Former.

Charles Darwin (1935:42)

Ramsløg, gurkemeje og tranebær. Rødlig perlemorsommerfugl, præstepik og hundestinksvamp. Alle betragtes de som arter, uanset om de klassificeres som en del af dyrenes, planternes eller svampenes rige. Arter regnes som den mest grundlæggende enhed i det, evolutionsbiologien lidt højtideligt kalder livets træ, og biologer har været travlt optaget af at beskrive og definere arter, bestemme deres ligheder og forskelle samt afgøre deres indbyrdes slægtskabsforhold. Hvor arbejdet med (andre) arter således traditionelt har været fagbiologiens domæne, har forestillinger om arter og deres eksistens i tidens løb også påvirket human- og samfundsvidenskaberne ad flere omgange.

I antropologien er kortlægningen og klassifikationen af verdens mennesker, sprog og kulturer samt interessen for menneskets samspil med naturen blevet påvirket af biologiske artsforståelser. Men antropologer har også udfordret skiftende sociale konstruktioner af arters væren i verden. Dette temanummer giver et indblik i antropologiens fornyede interesse for, hvordan andre arter er en del af den menneskelige tilværelse og for, hvordan vi kan tænke om det sociale med afsæt i relationer mellem arter. Flerartsantropologien udfordrer både idéer om subjektivitet, agens og socialitet, ligesom den stiller nye spørgsmål til forholdet mellem natur og kultur og udfordrer vores forestillinger om menneskets særstatus i verden (Kirksey & Helmreich 2010; se også Haraway 2008:244). Den viser os kort sagt, hvordan andre arter både betinger og muliggør særlige måder at være – og blive – menneske.

Det bør allerede fra start siges, at det med dette temanummer hverken er vores ærinde at udelukke mennesket eller at sætte det i parentes i den antropologiske analyse. Antropologien er fortsat læren om mennesket, men vi ønsker med dette nummer at anerkende det forhold, at mange arter foruden homo sapiens tager del i det sociale liv. Temanummeret tog oprindeligt sit afsæt i et ønske om at diskutere, hvordan begreber som hybrider, cyborger, bestøvninger og sammenfiltringer kan igangsætte nye tanker om mennesker og andre arter og om samliv på tværs af artsforskelle. Vi ville i samme åndedræt undersøge, hvordan idéer om arter og taksonomier lever videre i det sociale liv og i menneskers politiske konflikter.

Som Donna Haraway for godt 15 år siden formanede sine læsere om, er andre arter ikke blot gode at tænke med, men også gode at leve med (Haraway 2003:5). Menneskets liv på jorden udfolder sig under ledsagelse af en række andre dyr, planter og insekter – fra husdyr, forsøgsdyr og parasitter til afgrøder, prydplanter og invasive arter. Og denne sameksistens vækker en række nye etiske og videnskabsteoretiske spørgsmål i en tid, hvor menneskets uudslettelige indflydelse på planeten og dens økosystemer er sat til debat både i og uden for akademiet, for eksempel i forbindelse med globale klimaforandringer, nye zoonotiske pandemier og i debatten om den sjette masseuddøen, som unægteligt vil begrænse verdens (biologiske) mangfoldighed.

Den stigende erkendelse af menneskets afgørende rolle i nuværende og fremtidige økologiske katastrofer gør kun behovet for at forstå de måder, hvorpå mennesker og andre arter er forbundne, så meget mere akut. I forhold til netop dette befinder antropologien sig i en privilegeret position, der tillader os at beskrive forbindelserne mellem arter i forskellige verdener. I dette nummer møder vi fuglekiggere ved Blåvand (Madsen), en robot og robotforskere i Osaka (Hoeck), kvinder og skildpadder på stillehavskysten i Nicaragua (Velásquez Atehortúa), biologer og laks (Swanson) og secoyafolket og deres træer i ecuadoriansk Amazonas (Krøijer), som fra forskellige vinkler indvier læseren i situerede flerartslige tilværelser. De viser os, at det er presserende at genoverveje vores tænkning om arter, deres essens og beskaffenhed for dermed at kunne søge svar på arternes praktiske, etiske og politiske relevans i vores verden af i dag.

Som indledning til dette temanummer tager vi fat i det biologiske artsbegreb for på den baggrund at kunne udfolde, hvordan biologisk og antropologisk artstænkning har flettet ind og ud af hinanden gennem tiden. Indledningen belyser med andre ord den historiske baggrund for andre arters centrale rolle i nutidens antropologi og introducerer temanummerets mange forskelligartede bidrag.

Den fagbiologiske debat om arter og artsbegreber

Det mest konventionelle og folkelige artsbegreb i biologien tilskrives Ernest Mayr og kaldes „det biologiske artsbegreb“. Hos Mayr hedder det sig, at arter er „grupper af faktisk eller potentielt krydsende naturlige populationer, som er reproductivt isolerede fra andre tilsvarende grupper“ (Mayr 1942). Det betyder, at artens medlemmer er reelt forbundne gennem gensidig reproduktion, og at arter således ikke blot er klassifikatoriske fantasifostre, men reelt eksisterende enheder, der er i stand til at forplante sig med hinanden inden for en afgrænset gruppe.

Det biologiske artsbegreb, som i dag er fremherskende blandt folk flest på grund af dets stærke intuitive appel, repræsenterede i 1942 et historisk brud med det mere klassiske og „morfologiske artsbegreb“, der var baseret på klassifikation af ydre kendetegn (se nedenfor). Alligevel rummer det biologiske artsbegreb med dets vægt på reproduktion både teoretiske og praktiske udfordringer, da det har det indbyggede problem, at et meget stort antal arter er aseksuelt reproducerende gennem for eksempel kloning, knopskydning eller hermafroditisk selvbefrugtning (Arler 2009:229). Derudover udveksler mange biologisk definerede arter DNA-sekvenser på tværs af artsgrænser, hvilket kan lede til frugtbar hybriddannelse (op.cit.229). Selv i vildtlevende dyrepopulationer, som antages at være af samme art, vil man således finde spontant forekommende krydsninger, og man må i praksis belave sig på overfladisk observation af udseende og skøn af de visuelle ligheder mellem individer for at kunne etablere en arts (formodede) kontinuitet og afgrænsning.

Som alternativ til det biologiske artsbegreb lancerede flere biologer i begyndelsen af 1980'erne det fylogenetiske artsbegreb, som tager evolutionær beslægtethed mellem grupper af organismer som udgangspunkt for bestemmelse af arter. Ønsket er så præcist som muligt at optegne den evolutionære udvikling: Man hæfter sig derfor ved kropslige nyskabelser – tilsynekomsten af nye, særegne karakteristika, idet alle andre træk allerede er beskrevet i den udviklingslinje, en given art tilhører (Arler 2009:231-32). Styrket betydeligt af udviklingen i moderne genetik og DNA-sekventering ommøblerede og ommøblerer moderne fylogeni ellers etablerede taksonomiske ordener, så både dyr og planter skifter placering, ligesom både familier, slægter og arter splittes op eller samles med nye navngivninger til følge (se også Madsen i dette nummer). Eksempelvis påpeger talspersoner for den fylogenetiske forståelse, at fisken som taksonomisk enhed er en lige så meningsfuld taksonomisk kategori som „højlydte pattedyr“ eller „væsener med røde prikker“ (Yoon 2009:8). Fisk, som vi kender dem, vokser simpelthen ud af en så stor mængde forskellige evolutionære slægtslinjer, at det ikke giver mening at afgrænse dem som gruppe. Og som Stig Toft Madsen beskriver i sit bidrag om fuglefolk i dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi*,

bør falke i den fylogenetiske taksonomiske forståelse overraskende nok ikke klassificeres som en rovfugl, men snarere som en papegøje.

Inden for fagbiologien anses det fylogenetiske artsbegreb i dag som det mest præcise af de to, og fortalerne for fylogenen kan velsagtens bryste sig af at tage Darwins evolutionslære mere alvorligt, end det tidligere var tilfældet. Dog står man i den ikke-attråværdige situation at skulle forklare, hvordan en kortlægningsmodel, der mener, at fisk „ikke findes“, og at falke er papegøjer, er relevant for vores måde at forstå og være i verden på. Set fra et antropologisk perspektiv lider både det biologiske og det fylogenetiske artsbegreb således under både praktiske og mere teoretiske udfordringer, som har at gøre med, hvordan normer og videnskabelige konventioner former forestillinger om arters essens og indbyrdes slægtskab. Hvorvidt arter er ting derude, samt hvilke ligheder og forskelle som på et givent tidspunkt betragtes som signifikante, bør ikke tages for givet, men er derimod relevante i undersøgelser af både naturvidenskabelige og andre forståelser af verden. Det videnskabelige arbejde (med arter) er, som Bruno Latour måske ville have påpeget, stadig sociale processer (jf. Latour 1988). Antropologien kan i det lys bidrage med noget afgørende gennem undersøgelser af artsforståelser og af, hvordan forskellige taksonomiske systemer virker i verden.

Klassifikationer, klassifikationer, klassifikationer

Ordet „art“ stammer fra tysk og betyder „slags“. Etymologisk set angiver arter således klassifikation i forskellige „slags“ og er med andre ord en typologisk indikator for en (relativt) afgrænset kategori. Dette stiller krav om klarhed over kriterier for en given klassifikation. I de tidlige naturhistoriske taksonomier var kriterierne som nævnt ovenfor først og fremmest morfologiske – baseret på ydre og observerbare forskelle. Det morfologiske artsbegreb, som i biologien også kaldes „det klassiske artsbegreb“, er ofte forbundet med den svenske læge og botaniker Carl von Linné, som i 1735 udgav første udgave af *Systema Naturae* – en systematisering af levende organismer i riger, klasser, ordener, slægter og arter baseret på morfologiske karakteristika. Alene i Linnés livstid udkom bogen i hele 12 udgaver, og *Systema Naturae* fik og har fortsat afgørende indflydelse for praktisk taksonomi.

Allerede fra undfangelsen var Linnés typologiske system dog hjemmøgt af nogle store og afgørende spørgsmål, hvoraf det måske vigtigste kredsede om essens. Er arter naturlige typer med en uforanderlig og platonisk *eidos*? Og findes der noget iboende, som adskiller en art fra en anden? Linné selv var en hengiven kristen og af den overbevisning, at Gud havde skabt alle arter forskelligt, og

at der ikke er kommet nye til siden skabelsen. Ifølge dette verdenssyn bestod naturvidenskabens opgave alene i at opdage og beskrive Guds skaberværk.

Et meget anderledes syn på taksonomier blev senere foreslået af John Locke og videreudviklet af naturhistorikeren Georges Louis Leclerc, for hvem enhver kategorisering af den levende verden uundgåeligt er et produkt af vores ønsker om eller behov for planmæssighed (Arler 2009, 2018; Lovejoy 2001 [1936]: 230). Det er med andre ord alene os mennesker, der er ophav til afgrænsningen af arter efter særlige kendetegn, og de afspejler ikke en naturlig orden. Leclerc mente, at der (selvfølgelig) fandtes *individer* derude, mens sammenbindingen af dem i kategoriserede og kategoriserbare arter var en kulturel konstruktion fra start til slut. Allerede tidligt i artstænkningens oprindelse blev der således sået tvivl om arters essens samt deres indeksikalitet – altså deres evne til at pege på reelt forekommende naturlige størrelser derude.

I de biologiske videnskaber er denne filosofiske dimension om artsspørgsmålet langsomt ebbet ud (se fx Mayr 1988), men klassificering af arter, primært ud fra fylogenetiske principper, er fortsat en praktisk kompetence, som biologer forventes at oparbejde som led i deres faglige tilblivelse; for at tilegne sig viden om den levende verdens kompleksitet, men også for meningsfuldt at kunne formidle dens fortræffeligheder for et bredere publikum (Weisdorf, under udarbejdelse). Heather Swanson peger i sin artikel i dette temanummer på, hvordan biologiens interesse for morfologi og biologers måder at forstå og undersøge forskellige arter på også stadig er relevant for antropologiske vidensprojekter, for eksempel for at kunne afdække andre arters livshistorier og erfaringer i en verden påvirket af mennesker.

I socialvidenskaberne har spørgsmålet om klassifikationers naturlige eller arbitrære grundlag dog haft et rigt videre liv. Tag bare Michel Foucaults velkendte gengivelse af Jorge Luis Borges' imaginære kinesiske encyklopædi i *Ordene og tingene* (2008 [1966]), hvori dyreriget er opdelt som følger:

- (a) tilhørende kejseren; (b) balsamerede; (c) tæmmede; (d) pattegrise; (e) havfruer;
- (f) fabelagtige; (g) løse hunde; (h) omfattet af den foreliggende klassifikation; (i) som spræller som gale; (j) utallige; (k) tegnet med en meget fin pensel af kamelhår;
- (l) et cetera; (m) som lige har slået krukken i stykker; (n) som på afstand ligner fluer (Foucault 2008:11).

På karikeret, men overbevisende vis udstillede Foucault kort sagt den iboende vilkårlighed i enhver klassifikation – også, eller måske især, klassifikation af liv, og at den påståede korrespondance mellem kategorisering og virkelighed oftest er forankret i magtfulde menneskelige perspektiver på andre arter. Vores kategorier kunne altså være anderledes. Senere har både Tim Ingold og Zoe Todd fra ganske forskellige udgangspunkter foreslået, at det eurocentriske, antropocentriske og dybest set meningsløse artsbegreb bør afskaffes eller gentænkes ganske radikalt

(Todd 2016; Ingold 2013:19) ved eksempelvis at blive erstattet af et verbumformat, som tilgodeser diverse differentieringsprocesser, hvorigennem arter *opstår*: at arte (se Ingold 2013:21).

I denne introduktion undgår vi behændigt at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt en art er en ting derude med en særegen identitet eller essens, en social konstruktion med politiske effekter eller en måde kontinuerligt at blive til i verden på. Stine Krøijer peger i sit bidrag til temanummeret på, hvordan secoya-folket i ecuadoriansk Amazonas primært interesserer sig for skovens arter i lyset af deres livlighed, agens og iboende evne til at kunne fremstå som (alle) andre arter gennem kropslig metamorfose (jf. Viveiros de Castro 2004). Hvor det biologiske artsbegreb således primært har været optaget af klassifikation på baggrund af morfologiske forskelle, er det i andre sammenhænge de tilsyneladende ligheder, som kan komme til at udgøre et relevant vidensprojekt. I Amazonas er det kort sagt relevant at forstå, hvordan en jaguar (der kan iklæde sig en menneskelig krop) klassificerer sine omgivelser, så man kan undgå at falde i kategorien „byttedyr“. Dette anskueliggør, at arters metafysik hverken er filosofisk uinteressant eller politisk uskyldigt, men som antropologer bør vi først og fremmest være interesserede i, hvordan arter kommer til syne og bliver til i forskellige verdener, altså i konkrete møder mellem mennesker og andre former for liv.

Artsliggørelse af mennesker og samfund

Antropologien har således ad flere omgange ladet sig inspirere af biologiske og filosofiske diskussioner om evolution, arters beskaffenhed og klassifikation, herunder i udviklingen af fysisk antropologi som subdisciplin. Allerede i antropologiens tidlige år, hvor man var optaget af at definere en selvstændig fagdisciplin med mennesket i centrum, var biologiens taksonomiske tænkning aldrig langt borte. Den påvirkede antropologiens forestillinger om kulturers evolutionære stadier og udvikling via August Comte og særligt Herbert Spencers socialdarwinistiske filosofier. I *Ancient Society* (1976 [1877]) demonstrerede Henry Morgan, hvordan man ved at undersøge et samfunds teknologiske kapaciteter, familiestrukturer og styreformer kunne vurdere, hvorvidt det befandt sig på et stadie af vildskab, barbari eller civilisation. Han forestillede sig, at den evolutionære udvikling var unilineær, således at samfund altid ville bevæge sig mod et højere udviklingsstadium. Tilsvarende argumenterede James Frazer i *The Golden Bough* (1890) for, at man kan bestemme en given kulturs udviklingsstadie, afhængigt af hvor den befinder sig på ruten mellem animistisk tro og magi, organiseret religion og videnskab. Videnskaben ansås i den sammenhæng som den mest sofistikerede måde at begribe sin omverden på.

Ligesom arter hos Darwin udvikler sig til at blive stadigt bedre (tilpassede) versioner af sig selv, forventede evolutionært inspirerede antropologer, at succesfulde kulturer ville bevæge sig mod stadigt højere former med den vestlige civilisation som det (hidtidige) højdepunkt. Mennesker blev i datidens antropologiske teoretiseringer ganske vist ikke beskrevet som forskellige arter, men som forskellige racer og altså med afsæt i et taksonomisk system, som mindede om den biologiske morfologi. Linné, som i kontinuerligt opdaterede versioner af *Systema Naturae* selv begyndte at inddele mennesket i „varianter“, ville formentlig have nikket anerkendende til antropologiens daværende projekt. Trods indflydelsesrige kritikere som Franz Boas, der ikke blot viste, at biologiske træk lod sig påvirke af miljøet, men også at forskelle i vaner var et resultat af social læring og kulturel diffusion (Boas 1920), hang racetænkning ved op i det 20. århundredes antropologiske teorier.

I Danmark udgav polarforsker og tidlig etnografisk bannerfører Kaj Birket-Smith i 1934 således et værk med titlen *Naturmennesker*. Birket-Smith så det efter eget udsagn som en af sine fornemste opgaver at bekæmpe racehovmod, men dette forhindrede ham dog ikke i at skrive om „buskmænd“, „hottentotter“, „kafferne“ og „negre“ i værket eller i at bruge betegnelsen race som markør for de signifikante forskelle. Inspireret af tidens fysiske/biologiske antropologi, som blandt andet fokuserede på fænotypiske variationer og deres betydning, sammenlignede han anatomiske træk på tværs af disse naturfolk. Og selv om den for sin tid progressive Birket-Smith understregede, at der for ham at se er tale om en „grads- og ikke en væsensforskel“, der adskiller „os fra naturfolkene“, var han ikke bleg for at placere andre racer lavt eller endda lavest på en hierarkiseret udviklingsstige (Birket-Smith 1966:64; se også Henningsen 2012:10).

Efterkrigstidens antropologi affærdigede denne videnskabelige racisme ganske eftertrykkeligt, og afkoloniseringsprocesserne viste med al tydelighed, hvordan denne tænkning havde været vævet tæt sammen med etablering af politisk dominans og økonomisk udbytning af andre samfund. Claude Lévi-Strauss blev en vigtig stemme i den mere teoretiske antropologiske debat i lyset af strukturalismens interesse for at afdække det fælles og universelle i den menneskelige tanke. Lévi-Strauss foretog ekspeditioner til det indre Brasilien, hvor han studerede de indfødte grupper bororo og nambikwara, og på baggrund af disse feltstudier skrev han udførlige værker om blandt andet slægtskabsformer, klassifikationssystemer og myter. Som Claude Lévi-Strauss senere bemærkede, indebar inspirationen fra biologien, at differentieringen mellem arterne i det naturlige domæne blev omsat til evolutionisme og racisme i det menneskelige og kulturelle domæne (Lévi-Strauss 1977 [1962]). Hans sammenligning af myter og deres transformationer pegede derimod på et universelt mønster på tværs af samfund og menneskelig

aktivitet. Lévi-Strauss argumenterede på den måde for, at den vilde og den civiliserede tanke måske nok synede forskellig, men at logiske kapaciteter og tænkning generelt var grundlæggende ens. Det menneskelige måtte derfor må anses for at være fundamentalt ens overalt på kloden (Lévi-Strauss 1970).

At racebegrebet ikke er gledet helt ud af antropologiens vokabularium, skyldes primært, at antropologien af i dag påviser, at racetænkning og taksonomisk opdeling af menneskearten stadig findes derude. Der kommer således stadig nye og vigtige studier af, hvordan race synlig- eller usynliggøres i sociale og politiske processer. Hvor antropologien i slutningen af det 19. og første halvdel af det 20. århundrede selv gjorde mennesket til genstand for taksonomisk artstænkning og hierarkiserede forskellene mellem „primitive“ og „komplekse“ samfund, er antropologien i dag i høj grad optaget af spørgsmålet om race i forbindelse med analysen af racialiseringsprocesser, altså hvordan etnisk identitet og race tilskrives bestemte kroppe og befolkningsgrupper (Hervik 2015; Fassin 2011). Det har ikke været muligt at inkludere bidrag i dette temanummer, som kunne belyse, hvordan artstænkning er relevant i den sammenhæng, men fra en helt anden vinkel peger Kristian Hoeck i sit bidrag på, hvordan idealiserede troper om japanske værdier mere eller mindre bevidst kommer til at agere pladsholder for den universelle menneskelighed, som robotforskere forsøger at bibringe den androide robot Erica. Man kan måske sige, at japanskhed i Hoecks materiale bliver en „umarkeret racial kategori“ (Lipsitz 1998), som Erica bedømmes ud fra i forbindelse med den praktiske interaktion mellem mennesker og robotter på to japanske laboratorier.

Arterne i studier af menneskers miljø og livsgrundlag

Interessen for andre arter tog en drejning i antropologien i midten af det 20. århundrede. Både i den kulturøkologiske strømning og i samarbejder med den biologiske videnskab via etnobiologien opstod nye interesser for arter og taksonomiske systemer med henblik på at forstå menneskets miljø og livsgrundlag. Julian Steward regnes som ophavsperson til den kulturelle økologi, der var optaget af at undersøge menneskets tilpasning til sit naturgrundlag, herunder den praktiske brug af andre plante- og dyrearter, for derigennem at nærme sig en forståelse af de kulturelle variationer mellem samfund. Ligesom Morgan før ham var Steward optaget af at dokumentere de teknologier, der blev taget i anvendelse blandt jæger-samlere og havebrugere, for derved at dokumentere mønstre i brugen af ressourcer og miljøets indflydelse på hverdagslivet og på etableringen af sociale institutioner. Men i modsætning til forgængernes hierarkisering af samfund på en unilineær evolutionær stige anså Steward evolutionen for at være multilineær,

og han mente, i øvrigt ligesom Franz Boas, at samfund skulle studeres med afsæt i de konkrete historiske omstændigheder. Formålet med det monumentale værk *Handbook of South American Indians* (1940-49) var således at kortlægge variationerne mellem samfund i Amazonbassinet, og en lang række toneangivende antropologer fulgte i 1950'erne, 60'erne og 70'erne i hans fodspor og grundlagde dermed antropologiens vedvarende interesse for forholdet mellem natur, kultur, ritualer og social organisation, blandt andet med inspiration fra systemteori (Bateson 1972; Rappaport 1984).

Samlet set var feltets styrke udviklingen af en indsigt i samspillet mellem arter, naturlige processer og lokale vidensformer i menneskers hverdagsliv, og bestræbelserne på at forstå menneskets tilpasning til naturgrundlaget bragte mange antropologer i tæt samspil med biologer, det biologiske artsbegreb og taksonomiske apparaturer. Samarbejdet udfoldede sig typisk som studier af samspillet mellem planter, dyr og mennesker. Brugen af et områdes ressourcer til byggeri, værktøj, beklædning, mad og medicin samt i ritualer, musik og i det sociale liv blev omhyggeligt registreret (jf. fx Vickers 1989a, 1989b), men hvor etnobiologer og botanikere typisk koncentrerede sig om at indsamle og identificere planter samt registrere deres anvendelse, var antropologerne mere optaget af andre arters rolle og funktion i det sociale og kulturelle liv (Rappaport 1979, 1984; Malinowski 1935). Malinowskis sidste Trobriandmonografi *Coral Gardens and Their Magic* er et vidunderligt detaljeret eksempel på netop dette, hvor jams, taro og et væld af andre mere eller mindre kultiverede planter blev registreret, men hvor planternes eget liv totalt underordnes deres anvendelse i lokal magi, som var bogens egentlige hovedtema. Dyr og planter var på dette tidspunkt meget nærværende i antropologien, men først og fremmest som ressourcer, som materielle eller symbolske stilladser for livets opretholdelse. Kun sjældent blev andre arter set som levende væsener i og for sig selv (se også Ingold 2013:19).

Alligevel udviklede mange antropologer i samspil med både naturvidenskaben og lokale specialister en detaljeret viden om andre arter. Antropologer med etnobiologiske interesser gennemførte egentlige studier af andre samfunds taksonomiske systemer (Ellen 2006; Berlin 1992; Rosaldo 1972), som bidrog til at nuancere og udfordre den biologiske videnskabs ideer om den universelle gyldighed af en Linnésk taksonomi. De etnobiologiske samarbejder afspejlede en dyb respekt for lokal viden og tilbød ikke kun ny indsigt i sprog og andre vidensformer, men også en ny måde at beskrive andre arter på, som fortsat har sine tilhængere i flerartsantropologien (Baker 2019). I dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* beskriver Astrid Oberborbeck Andersen og Jens Fog Jensen moskusoksernes sociale liv i Grønland i en fotomontage med tydelige formmæssige referencer til datidens etnobiologi og de måder at forstå og kategorisere andre arter på, som udvikledes gennem den slags lokale samarbejder.

Denne tidlige miljøantropologi bar dog også præg af en lidt kedelig parallel mellem antropologers syn på sociale systemer og biologers opfattelse af økologiske systemer: Begge blev betragtet som forholdsvis lukkede systemer som befandt sig i balance eller tilnærmet homeostasis. Dette kommende opgør med kulturøkologien bestod derfor delvist af en kritik af alle tegn på miljødeterminisme, og det faghistoriske modsvar blev udviklingen af den politiske økologi med en overvejende interesse for de økonomiske og politiske faktorer, som rakte ud over det lokale (Vayda & Mackay 1975; Escobar 1998). Man ville forstå de institutionelle rammer omkring „naturlige“ begivenheder såsom tørke og oversvømmelse og begyndte at se miljødelæggelser og klimaforandringer i et globalt, historisk og politisk lys. I bestræbelserne på at forstå forandringsprocesser trådte det tætte samarbejde med biologer i baggrunden for en tid.

I skyggen af klimaforandringerne spirede nye former for antropologi med en natur i hastig forandring i centrum. *Waterworlds* er et godt eksempel på sådanne nyere antropologiske livtag med den levende verden. Dette ambitiøse og tværfaglige forskningsprojekt havde som en fælles forudsætning, at klimaforandringer bør forstås ud fra de mennesker, der bebor, kender og bruger de områder, der er under forandring (Hastrup & Hastrup 2015). Vand udgjorde den centrale prisme eller det ikke-menneskelige element, hvorigennem de menneskelige perspektiver på klimaforandringerne kunne udfoldes, og klimaet flettede sig ind i fysiske, landskabelige, historiske og økonomiske forandringer og blev omdrejningspunkt for nye samarbejder med andre discipliner. Med den antropologiske opmærksomhed rettet mod foranderlige landskaber kom andre arter snart til at gøre deres (gen)indtog i den antropologiske interessesfære. At så mange i dag overhovedet taler om arter og ikke blot individuelle hunde og katte eller grupper af heste og elefanter kan siges netop at skyldes et relativt nyt globalt perspektiv (Ingold 2000:217) med blik for enorme økologiske kriser, hvorfor den biologiske mangfoldighed bliver meningsfuld at adressere igennem arternes register.

Flerartsantropologien og den sjette masseuddøen

Når andre arter i løbet af de seneste 15 år har figureret så prominent i antropologien, kan det i høj grad tilskrives den feministiske tænker og biolog Donna Haraway og hendes begreb „companion species“ (2003), der peger på, hvordan mennesker og andre arter bliver hinandens kammer-arter og livsledsagere ved at reagere på, kommunikere med og tage sig af hinanden på daglig basis. Siden da har Haraway igen og igen udfordret menneskets særstatus i verden gennem at påpege, hvordan mennesket mest retvisende anskues som en vedvarende relation mellem arter (Haraway 2008:4; se også Tsing 2012). Eller som hun formulerer

det i *When Species Meet* (Haraway 2008:4): „At være én er altid at blive til blandt mange.“ For Haraway indebærer det analytiske projekt med andre arter altså et ønske om at gentænke, hvad det vil sige at være menneske.

Inspireret af Haraways feministiske tænkning i det tidlige *Cyborgmanifest* (2020 [1985]) indbefattede flerartsantropologien i første omgang en udfordring af magtfulde klassifikationer og distinktioner mellem mennesker og dyr samt mennesker og maskiner, og man påkaldte sig her cyborgfiguren for at „queere“ identiteter og kønsroller og udfordre patriarkalske traditioner og dominansformer i alle afskygninger, herunder kolonialisme, essentialisme og naturalisme. Cyborgen – og det, den repræsenterer – undergraver antagonistiske dualismer og ordnede taksonomier ved at insistere på sin hybride tilstand. I antropologien blev tænkningen samlet op af blandt andre Anna Tsing, som i *Unruly Edges. Mushrooms as Companion Species* (2012) undersøger, hvordan agerbrug og kornproduktion skabte forudsætningerne for kvindens domesticering, mens plantagens monokulturelle produktionsmåde var gunstig for idéen om race. Omvendt, foreslår Tsing, kan svampeplukning på randen af disse ordnede landskaber bringe os på kant med etablerede kategorier.

Tsing og Haraways arbejde har været skelsættende for antropologien, og disse to højt produktive tænkere har været medvirkende til for alvor at bringe flerartsantropologien til Danmark. Som vi i de foregående afsnit også har illustreret, er den antropologiske interesse for dyr og andre ikke-menneskelige væsener ikke ny. Tværtimod har bævere, kvæg, svin og rensdyr figureret i antropologiske annaler siden disciplinens udfangelse (Rappaport 1984; Ingold 1974; Evans-Pritchard 1940; Morgan 1868), men modsat tidligere er de med flerartsantropologien ikke længere blot en del af livsgrundlaget for mennesker eller symbolske ankre for menneskelige aktiviteter (White & Candea 2018:2), som er „gode at tænke“ med (Lévi-Strauss 1963:89). De bliver nu betragtet som væsener, *med hvem vi lever*, hvorfor de vikles ind i politiske og etiske spørgsmål på nye måder.

En stadigt voksende gruppe af flerartsantropologer har i det lys givet sig i kast med at gentænke både socialitet og forholdet mellem natur og kultur ud fra en særlig optagethed af den subjektivitet og agens (Myers 2015; Lestel et al. 2014; Kohn 2013), som findes blandt de arter og organismer, hvis liv er sammenvævede med menneskets. Dette bringer særegne dyrearter som surikater (Candea 2010), planter såsom majs (Hartigan 2017), men også svampe (Tsing 2015), insekter (Raffles 2010) og mikroorganismer (Paxson 2008) ind i den antropologiske samtale (Kirksey & Helmreich 2010) gennem en kultivering af nye former for opmærksomhed (van Dooren et al. 2016; Tsing 2011). Heather Swansons bidrag til dette temanummer opridser på vedholdende måde nogle af de metodiske udfordringer og muligheder, der er forbundet med en sådan udvidelse af det antropologiske felt.

Oplomstringen af opmærksomhed på andre arter har et ikke overraskende sammenfald med diskussionen om det antropocæne; en diskussion som startede, da civilingeniør og atmosfærekemikeren Paul Crutzen og biolog Eugene Stoermer fremsatte begrebet som en beskrivelse af en ny epoke i jordens geologiske historie. Denne epoke begyndte i deres øjne med opfindelsen af dampmaskinen, hvorefter menneskelig aktivitet „gradvist blev en mere og mere betydelig geologisk, morfologisk kraft“ (Crutzen & Stoermer 2000:17). Siden er begrebets rimelighed, præcision og udsigelseskraft blevet ivrigt debatteret (Haraway et al. 2016), og alternativer såsom det capitalocene er bragt på banen i et forsøg på at understrege, at det er kapitalismen som økonomisk system og ikke mennesker per se, der har vidtrækkende planetære og geologiske effekter (Swyngedouw 2019; Moore 2016).

Haraway har selv også foreslået det chthulucene, inspireret af edderkoppear-ten *Pimonia thulhu*, som et navn for det andetsteds, som har været, stadig er og måske vil blive. Chthulucenen bør for Haraway forstås som en tidlig epoke, hvor menneskelige og ikke-menneskelige væsener er forbundet, berører og former hinanden gennem tentakulalære praksisser (Haraway 2016:31). Hun plæderer for, at vi lærer at blive ved de problemer og det besvær, som udspiller sig, når vi lever og dør sammen på en ødelagt klode, og vi udfordres således til at udvikle nye måder at tænke og være på for at skabe en mere beboelig og livlig fremtid (ibid.). Juan Velásquez tager i dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* fat på spørgsmålet om muligheden for at „blive ved besværet“ for en række kvinder i et skildpadderreservat på den caribiske kyst i Nicaragua, hvor omsorgen for de sjældne karetskildpadder ellers traditionelt er fredningsorganisationers og mændenes domæne. Kvinderne er nødsaget til at benytte sig af civil ulydighed for at kunne relatere sig til det ombejlede krybdyr, og Velásquez viser, at denne skabelse af slægtsbånd langt fra bør betragtes som fri af magt eller konflikt.

Det er med andre ord ikke tilfældigt, at flerartsantropologien er tidsligt sammenfaldende med debatten om menneskets tidsalder og den relaterede bekymring for, at vi nu gennemlever en sjette og menneskeskabt masseuddøen af arter (Ceballos et al. 2015; Kingsford et al. 2009). I deres essay i dette temanummer viser Alma Knudsen, Amalie Jespersen, Maria Andersen og Kristian Frandsen, hvordan stillehavsøstersen, som er indført af mennesker og derfor formelt kategoriseret som en invasiv art, kan få et rigt socialt og økonomisk liv til at blomstre i „Vandkantsdanmark“. Derimod forventes padder at være særligt udsatte, og i det lys er Adam Veng, Magnus Juhl og Cecilie Rubows bidrag til dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* særligt relevant. I en montage tages et kig på den store vandsalamander, der som truet og formelt beskyttet art viser sig at være en væsentlig aktør i konflikten om Amager Fælled i København. Arternes udryddelse

gør behovet for at forstå de måder, hvorpå mennesker og andre væseners verdener er forbundne, så meget desto mere akut, og det har tilføjet betydelig fremdrift til flerartsantropologien i almindelighed og studier i udryddelse i særdeleshed (Lorimer 2015; van Dooren 2014; Rose & van Dooren 2011).

Som et udtryk for en form for protoantropocæn tænkning fremsatte Bruno Latour allerede i *We Have Never Been Modern* (1993) forslaget om et „tingenes parlament“ med afsæt i en tilskrivelse af rettigheder til ikke-menneskelige væsener, kvasiobjekter og hybrider. Latour ender beskrivelsen af parlamentet med følgende bemærkning: „Jeg har gjort mit arbejde som filosof og grundlægger ved at samle de spredte elementer til en komparativ antropologi. Andre vil være i stand til at sammenkalde tingenes parlament“ (op.cit.145). Latour har senere bemærket, at han ser klare paralleller mellem politikere, som taler for folket, og biologer, der taler for andre arter (Latour 2004). Som Stine Krøijer beskriver i sit bidrag om afskovning i Amazonas, har Ecuador i sin grundlov givet naturen rettigheder i overensstemmelse med blandt andet secoyafolkets syn på træer som personer. Men udfordringerne består, da naturen ikke selv vælger sine talspersoner og har vanskeligt ved at stille sine repræsentanter til ansvar.

Inspireret af blandt andre Latour stiftede en gruppe bekymrede og initiativrige århusianere i 2017 Arternes Aarhus, et mødested for såkaldte ambassadører for andre arter. Beskeden er klar: Andre arter har brug for, at deres sag bliver talt, og efter at have undersøgt, hvordan en given arts livsvilkår kan forbedres, er det dennes artsambassadørs opgave at betragte sig som artens talsperson i daglige og politiske debatter. Dette er én blandt mange måder at vise interesse og omsorg på selv for klodens mest undseelige skabninger. I dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* trykker vi fire artstaler, skrevet – og i nogle tilfælde fremført – af arternes ambassadører. Vi udgiver ligeledes en introduktion til konceptet – der i dag har spredt sig flere steder i landet – forfattet af grundlæggeren af Arternes Aarhus, Nina Tofte Hansen.

Flerartsantropologien har kort sagt bibragt antropologien en styrket opmærksomhed på andre former for agens, arternes relationelle tilblivelsesprocesser og de forbundne verdener, som udspiller sig hinsides diskussioner om definitionen af arter og deres symbolske værdi for menneskelige aktiviteter. Dette er ikke mindst kommet til udtryk i fornyede metodiske debatter om opmærksomhedens retning.

Temanummerets indhold

Vi ønsker med en række mangeartede bidrag at kaste nyt lys over, hvordan forestillinger om (andre) arters essens og beskaffenhed indgår i menneskers måder at

være i verden på, påvirker antropologiens analytiske idéer, og hvordan vi fremstiller andre arter i vores tekster. Derfor indeholder dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* også både klassiske artikler og en række andre „artige“ tekster, der har ladet interaktionen med de andre arter påvirke tekstens form og indhold.

I bidraget „Den taksonomiske taktstok“ beskriver Stig Toft Madsen danske og svenske fuglefolks møder med en række sjældne fugle. Her blotlægges det, hvordan taksonomisk autoritet er i sikker forvaring hos professionelle laboratorietaksonomer, men også at disses abstrakte „sandheder“ ofte udfordres og nuanceres i fuglefeltens sociale og venligt konkurrenceprægede liv. Kort sagt demonstrerer Madsen, hvordan arters beskaffenhed og særegenhed forhandles mellem eksperter og entusiaster.

Juan Velázquez Atehortúa sætter i sit bidrag Haraways idé, om at vi lever og bliver til sammen med andre arter, under lup. Med udgangspunkt i den nicaraguaniske fiskerby Padre Ramos viser han, hvordan den udryddelsestruede karetteskildpadde bliver filtret ind i en gruppe kvinders kamp for deres eksistens og lokale selvbestemmelse, samt hvordan nye slægtskaber kultiveres på tværs af artsgrænser for bedre, og mere meningsfuldt, at kunne leve og dø sammen på jorden.

Med udgangspunkt i sin forskning om stillehavslaksen insisterer Heather Swanson i den til lejligheden oversatte udgave af en artikel fra 2017 på behovet for at udvide de klassiske etnografiske metoder, så vi bedre kan begribe andre arters liv og levned på steder og i relationer, som de kommer i berøring med, når de har forladt antropologens synsfelt. Swanson viser, hvordan antropologer kan engagere sig med naturvidenskabelige metoder og samtidig fastholde en kritisk analyse af disse værktøjer, deres måder at skabe viden og verdener på.

Krøijers bidrag om secoyafolket og deres forhold til kapoktræet og en nyplantet oliepalmeplantage i ecuadoriansk Amazonas handler om, hvordan artsrig og kolonial andethed kan vende op og ned på forholdet mellem natur og kultur. Artiklen peger på svagheden i flerartsantropologiens tendens til udelukkende at fokusere på relationer, mens man overser fravær og alteritet. Med afsæt i secoyafolkets teorier om arter som en midlertidig kropslig tilstand peger forfatteren på behovet for at gentænke vores forestillinger om arters distinkte og uforanderlige beskaffenhed.

På baggrund af et langt etnografisk feltarbejde på to laboratorier i Kansai-regionen, Japan, fokuserer Kristian Hoeck i sit bidrag på mødet mellem den semi-autonome kommunikationsandroide Erica og hendes opfindere og samtalepartnere. Gennem en finmasket analyse af arbejdet i laboratoriet foreslår Hoeck at læse robot-menneske-relationen som et interaktivt kommunikationsforhold – en affinitetskalibrering, som standardiserer både robotens og den menneskelige adfærd. Artiklen giver anledning til videre overvejelse over, hvordan adfærd og socialitet formes i mødet mellem væsener af forskellig slags.

Blandt de alternative bidrag finder vi et højaktuelt essay, som er vokset ud af arbejdet på udstillingen „Vi, dyrene“ på Moesgaard Museum. Her stiller Alma Knudsen, Amalie Raakilde Bladt Jespersen, Maria Helene Andersen og Kristian Frandsen skarpt på *Magallana gigas*, bedre kendt som stillehavsøstersen. Med Bubandt og Tsings „forvildede dynamikker“ som analytisk prisme illustrerer forfatterne, hvordan den invasive art undslår sig ensporede negative fortællinger og giver form til en række forviklede økologier i „Vandkantsdanmark“.

Hvordan er det at være en vedbend? Og hvad kunne en lakrød møgbille godt tænke sig af sin (om)verden? Dette er nogle af de store spørgsmål, som artsambassadører fra Arternes Aarhus stiller og forsøger at svare på i en serie af korte artstaler i dette temanummer. Artstalerne rammesættes af en indledning skrevet af stifteren af Arternes Aarhus, Nina Tofte Hansen, som adresserer vores verdens „artsdemokratisk udfordring“ som bagtæppe for de fire artsambassadører Tobias Sandfeld, Lars Brøndum, Anna Bonnichsen og Nina Tofte Hansen.

Med en finurlig og art-ig montage besøger Adam Veng, Magnus Juhl og Cecilie Rubow den store vandsalamander på Amager Fælled og beskriver, hvordan denne farverige skabning selv undergår og indgår i andres metamorfoser, som katalyserer både personlige forvandlinger og politiske spændinger.

Astrid Oberborbeck Andersen og Jens Fog Jensen undersøger i fotomontagen „Moskusokser i dele og heler i Kangerlussuaq, Vestgrønland“ moskusoksens indtog i landskabet og multiple eksistens mellem fangere, fagfolk, uldproducenter og trofæjægere, hvor den fremstår i forskellige dele og heler som en levende ressource, attraktion, lovgivning og et navn.

Under arbejdet med dette temanummer udgav Anna Tsing, Jennifer Deger, Alder Keleman og Feifei Zhou atlasset *Feral Atlas. The More-Than-Human Anthropocene*. Vi sendte fire antropologer på rejse ind i atlassets økologier og digitale univers, hvorfra de er vendt tilbage med rejseberetninger efter deres besøg til „acceleration“, „imperium“, „kapital“, og „invasioner“. Vi håber, at I vil føle jer godt ledsaget både af de fire skribenter og af de øvrige bidrag og deres ekskursioner ind i flerartslige verdener.

Litteratur

- Arler, Finn
2009 Biodiversitet. Videnskab, kultur, etik I-II. Aalborg:Aalborg Universitetsforlag.
- Baker, Janelle
2019 Bear Stories in the Berry Patch. Caring for Boreal Forest Cycles of Respect. In: C. Westman, T. Joly & L. Gross (eds): *Extracting Home in the Oil Sands. Settler Colonialism and Environmental Change in Subarctic Canada*. Pp. 119-37. New York: Routledge.
- Bateson, Gregory
1972 *Steps to an Ecology of Mind. Collected Essays in Anthropology, Psychology, Evolution and Epistemology*. London: Intertext Books.
- Berlin, Brent
1992 *Ethnobiological Classification. Principles of Categorization of Plants and Animals in Traditional Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Birket-Smith, Kaj
1934 *Naturmennesker*. København: Chr. Erichsen.
1966 *Kulturens veje. Naturfolk og kulturfolk*. København: Politikens Forlag.
- Boas, Franz
1920 The Methods of Ethnology. *American Anthropologist* 22(4):311-21.
- Candea, Matei
2010. I Fell in Love with Carlos the Meerkat. Engagement and Detachment in Human-Animal Relations. *American Ethnologist* 37(2):241-58. <https://doi.org.ep.fjernadgang.kb.dk/10.1111/j.1548-1425.2010.01253.x>.
- Ceballos, Gerardo, Paul Ehrlich, Anthony Barnosky, Andrés García, Robert Pringle & Todd Palmer
2015 Accelerated Modern Human-Induced Species Losses. Entering the Sixth Mass Extinction. *Science Advances* 1(5):e1400253-e1400253. Doi:10.1126/sciadv.1400253.
- Crutzen, Paul & Eugene Stoermer
2000 The Anthropocene. *Global Change Newsletter* 41:17-18.
- Darwin, Charles
1935 [1859] *Arternes Oprindelse*. København: Heide.
- van Dooren, Thom
2014 *Flight Ways. Life and Loss at the Edge of Extinction*. New York: Columbia University Press.
- van Dooren, Thom, Eben Kirksey & Ursula Münster
2016 Multispecies Studies. Cultivating Arts of Attentiveness. *Environmental Humanities* 8(1):1-23. <https://doi.org/10.1215/22011919-3527695>.
- Ellen, Roy
2006 Introduction. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 12:1-22. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2006.00270.x>.

- Escobar, Arturo
1998 Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements. *Journal of Political Ecology* 5(1):53-82. <https://doi.org/10.2458/v5i1.21397>.
- Evans-Pritchard, Edward
1940 The Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People. Oxford: Clarendon Press.
- Fassin, Didier
2011 Racialization. How to Do Races With Bodies. In: F. Mascia-Lees (ed.): *A Companion to the Anthropology of the Body and Embodiment*. Pp. 419-34. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Foucault, Michel
2008 Ordene og tingene. En arkæologi om humanvidenskaberne. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Frazer, James
1996 [1890] *The Golden Bough*. Abridged version. Harmondsworth: Penguin.
- Haraway, Donna
2003 *The Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm.
2008 *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
2016 *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham, NC: Duke University Press.
2020 [1985] *Et cyborgmanifest. Naturvidenskab, teknologi og socialistisk feminisme i det sene tyvende århundrede*. København: Mindspace.
- Haraway, Donna, Noboru Ishikawa, Scott Gilbert, Kenneth Olwig, Anna Tsing & Nils Bubandt
2016 *Anthropologists Are Talking – About the Anthropocene*. *Ethnos* 81(3):535-64. <https://doi.org/10.1080/00141844.2015.1105838>.
- Hartigan, John
2017 *Care of the Species. Races of Corn and the Science of Plant Biodiversity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hastrup, Kirsten & Frida Hastrup (eds)
2015 *Waterworlds. Anthropology in Fluid Environments*. New York, NY: Berghahn Books.
- Henningsen, Anne Folke
2012 Alt racehøvmød bliver her så ynkeligt. Visualisering af kultur i Nationalmuseets etnografiske samling. *Nordisk Museologi* 2:4-17. <https://doi.org/10.5617/nm.3099>.
- Hervik, Peter
2015 Race, „race“, racialisering, racisme og nyracisme. *Dansk Sociologi* 26(1):29-50. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v26i1.4991>.
- Ingold, Tim
1974 On Reindeer and Men. *Man* 9(4):523-38.
2000 *The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
2013 *Anthropology beyond Humanity*. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society* 38(3):5-23.

- Kingsford, Richard, James Watson, Carolyn Lundquist, Oscar Venter, Lee Hughes, Emma Johnston, James Atherton, Mike Gawel, David Keith, Brendan Mackey, Craig Morley, Hugh Possingham, Bill Raynor, Harry Recher & Kerrie Wilson
2009 Major Conservation Policy Issues for Biodiversity in Oceania. *Conservation Biology* 23(4):834-40.
- Kirksey, Eben & Stefan Helmreich
2010 The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology* 25:545-76. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x>.
- Kohn, Eduardo
2013 *How Forests Think. Toward an Anthropology Beyond the Human*. Berkeley: University of California Press.
- Latour, Bruno
1988 *The Pasteurization of France* Cambridge, MA: Harvard University Press.
1993 *We have Never been Modern*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2004 *Politics of Nature. How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lestel, Dominique, Jeffrey Bussolini & Matthew Chrulew
2014 The Phenomenology of Animal Life. *Environmental Humanities* 5:125-48. <https://doi.org/10.1215/22011919-3615442>.
- Lévi-Strauss, Claude
1963 *Totemism*. Boston: Beacon Press.
1970 *Den vilde tanke*. København: Gyldendal.
1977 [1962] *Structural Anthropology*. Vol. II. London: Allen Lane.
- Lipsitz, George
1998 *The Possessive Investment in Whiteness. How White People Profit from Identity Politics*. Philadelphia: Temple University Press
- Lorimer, Jamie
2015 *Wildlife in the Anthropocene. Conservation after Nature*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lovejoy, Arthur
2001 [1936] *The Great Chain of Being. A Study of the History of an Idea*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Malinowski, Bronisław
1935 *Coral Gardens and Their Magic. A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in the Trobriand Islands*. New York: Dover.
- Mayr, Ernst
1942 *Systematics and the Origin of Species from the Viewpoint of a Zoologist*. New York: Columbia University Press.
1988 *Towards a New Philosophy of Biology*, Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Moore, Jason
2016 Introduction. In: J. Moore (ed.): *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. Pp. 1-11. Oakland, CA: PM Press.

- Morgan, Henry
1868 The American Beaver and His Works. Philadelphia: J.B. Lippincott
1976 [1877] Ancient Society. New York: Gordon Press.
- Myers, Natasha
2015 Rendering Life Molecular. Models, Modelers, and Excitable Matter. Durham, NC: Duke University Press.
- Paxson, Heather
2008 Post-Pasteurian Cultures. The Microbiopolitics of Raw-Milk Cheese in the United States. *Cultural Anthropology* 23(1):15-47. DOI:10.1525/can.2008.23.1.15
- Raffles, Hugh
2010 Insectopedia. New York: Pantheon/Vintage.
- Rappaport, Roy
1979 Ecology, Meaning, and Religion. Berkeley: North Atlantic Books.
1984 Pigs for the Ancestors. Ritual in the Ecology of a New Guinea People. New Haven: Yale University Press.
- Rosaldo, Michelle
1972 Metaphors and Folk Classification. *Southwestern Journal of Anthropology* 28(1): 83-99.
- Rose, Deborah & Thom van Dooren (eds)
2011 Unloved Others. Death of the Disregarded in the Time of Extinctions. *Australian Humanities Review* 50. <http://doi.org/10.22459/AHR.50.2011>.
- Steward, Julian
1940-49 Handbook of South American Indians. Washington: The Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology.
- Swyngedouw, Erik
2019 The Anthro(Obs)cene. In: T. Jazeel, A. Kent, K. McKittrick, N. Theodore, S. Chari, P. Chatterton, V. Gidwani, N. Heynen, W. Larner, J. Peck, J. Pickerill, M. Werner & M. Wright (eds): *Keywords in Radical Geography*. Antipode at 50. Pp. 253-58. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781119558071.ch47>.
- Todd, Zoe
2016 From Fish Lives to Fish Law. Learning to See Indigenous Legal Orders in Canada. In: E. Yates-Doerr & C. Labuski (eds): *Somatosphere*. *Ethnographic Case Series*. <http://somatosphere.net/2016/from-fish-lives-to-fish-law-learning-to-see-indigenous-legal-orders-in-canada.html/>.
- Tsing, Anna
2011 Arts of Inclusion, or, How to Love a Mushroom. *Australian Humanities Review* 50:5-22.
2012 Unruly Edges. Mushrooms as Companion Species. For Donna Haraway. *Environmental Humanities* 1:141-54. <https://doi.org/10.1215/22011919-3610012>.
2015 The Mushroom at the End of the World. On the Possibility of Life in Capitalist Ruins. Princeton: Princeton University Press.
- Vayda, Andrew & Bonnie MacKay
1975 New Directions in Ecology and Ecological Anthropology. *Annual Review of Anthropology* 4:293-306.

- Vickers, William
1989a Los Sionas y Secoyas. Su adaptación al medio ambiente. Quito: Abya Yala.
1989b Traditional Concepts of Power among the Siona-Secoya and the Advent of the Nation State. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology* 1(2): 55-60. <https://doi-org.ep.fjernadgang.kb.dk/10.1525/jlca.1989.1.2.55>.
- Viveiros de Castro, Eduardo
2004 Exchanging Perspectives. The Transformation of Objects into Subjects in Amerindian Ontologies. *Common Knowledge* 10(3):463-84. <https://doi.org/10.1215/0961754X-10-3-463>.
- White, Thomas & Matei Candea
2018 Animals. In: F. Stein, S. Lazar, M. Candea, H. Diemberger, J. Robbins, A. Sanchez & R. Stasch (eds): *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology*. <http://doi.org/10.29164/18animals>.
- Yoon, Carol
2009 *Naming Nature. The Clash Between Instinct and Science*. New York: W.W. Norton.